

bulunmadığına dikkat çekerek insanlığı uyarmıştır (*DİA*, IV, 182-183).

BİBLİYOGRAFYA :

Ptolemy (Batlamyus). *Almagest* (trc. R. C. Taliaferro, *Great Books of Western World* [ed. R. M. Hutchins] içinde), Chicago-London-Toronto 1952, s. 193, 198-202; Fergānî, *The Elements of Astronomy: Astronominin Özeti ve Göğün Hareketlerinin Esasları* (trc. ve nşr. Yavuz Unat), Harvard 1998, s. 138; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtîhu'l-ülûm*, Kahire 1342/1923, s. 129; Bîrûnî, *Kitâbü't-Tefhîm li-evâ'ilî şinâ'ati't-tencîm: The Book of Instruction in the Elements of the Art of Astrology* (trc. ve nşr. Ramsay Wright), London 1934, s. 154, 157-158; O. Neugebauer, *A History of Ancient Mathematical Astronomy*, Berlin-Heidelberg-New York 1975; E. S. Kennedy, "A Survey of Islamic Astronomical Tables", *Transactions of the American Philosophical Society*, XLVI/2, Philadelphia 1956, s. 123-177; E. Wiedemann, "Kûsûf ve Husûf", *IA*, VI, 1116; a.mlf., "Kusûf", *EP* (İng.), V, 535-537; Mahmut Kaya, "Ay", *DİA*, IV, 182-183.

YAVUZ UNAT

KÜŞÂCİM

(كشاجم)

Ebü'l-Feth (Ebû Nasr) Mahmûd b. el-Hüseyn b. es-Sindî b. Şâhek (ö. 360/971 [?])

Şair ve edip.

Muhtemelen 290'da (903) Remle'de doğdu. Kendisinin uydurduğu ve "kâtip, şair, edip, cevad, müneccim" kelimelerinin ilk harflerinden oluşan "Küşâcım" (Keşâcım) lakabıyla tanınır. Tıpta, özellikle hayvan ve kuş hastalıklarının teşhis ve tedavisindeki başarısı sebebiyle Küşâcım'ın başına "tabip" (veya tayr) kelimesinin ilk harfini ilâve ederek lakabını "Taküşâcım" şeklinde ananlar varsa da bu şekil pek kabul görmemiştir (İbnü'l-İmâd, III, 38). Küşâcım'ın Sind-İran kökenli Şif bir aileye mensup olduğu, babasının Afganistan'ın güneyindeki Sicistan bölgesine yerleştiği, burada Şâmistiyân adlı bir köyün mektebinde bir süre hocalık yaptığı rivayet edilmektedir.

Küşâcım ilk tahsiline Remle'de başladıktan sonra öğrenimine Dimaşk'ta devam etti. Ailesi burada oturduğu ve tahsilinin önemli bir kısmını bu bölgede tamamladığı için Se'âlibî onu Dimaşk şairleri arasında zikreder (*Yetîmetü'd-dehr*, I, 358-360). Halep'te hadis ve fıkıh tahsilini yaptı, ardından Mısır'a geçerek uzun süre orada kaldı. Gençlik döneminde Musul'a gidip Hamdânî Emîri Ebü'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân'in hizmetine giren Küşâcım devrin tanınmış bazı şairleriyle

tanışma fırsatı buldu. Daha sonra maiyeti arasına girdiği Halep Emîri Seyfûddeve el-Hamdânî'nin sarayında Müte-nebbî, Ebû Firâs el-Hamdânî, Ebü'l-Ferrec el-İsfahânî, İbn Hâdeveyyh, İbn Nübâte el-Hatîb ve Sanavberî gibi önemli şair ve ediplerle görüştü. Âlim, şair ve ediplerin hâmisî Seyfûddeve'ye bir süre nedimlik yapmasının yanında yemeklerinin hazırlanması ve kütüphanesinin düzenlenmesiyle de ilgilendi. Bazı şairlerinde geçen yemek tarif ve tasvirleri o günlerin bir anısı olarak divanında yer almaktadır (*Dîvân*, s. 39, 290). Küşâcım'ın ölüm tarihi hakkında kaynaklarda 330 (942) ile 360 (971) yılları arasında değişen farklı tarihler verilmektedir. Ancak İbnü'l-İmâd'ın onu 360 (971) yılında vefat edenler arasında anması, daha sonraki müelliflerin ihtiyatlı davranarak 350 (961) ve daha çok 360 şeklinde iki farklı tarih vermelerine sebep olmuştur.

Methiye, hicviye ve mersiye gibi klasik şiir konularının yanı sıra bahçe, çiçek, ağaç ve yemiş tasvirleriyle dikkat çeken şair, Arap edebiyatında tabiat tasviri konusunda en başarılı sanatkârlardan biri sayılır. Küşâcım, dedesi Sindî vasıtasıyla aileye intikal eden Şîa-İmâmîyye akidesini benimsemiş, kasidelerinde Ehl-i beyt'e duyduğu sevgiyi ve Hz. Hüseyin ile taraftarlarının Kerbelâ'da şehid edilmesini duygulu bir üslûpla işlemiştir (*Dîvân*, s. 3-5, 97-101). Mes'ûdî onun övgüyle söz etmiş ve şiirlerine oldukça geniş yer vermiştir (*Mürücû'z-zehab*, VIII, 318, 319, 394, 396, 399, 404, 406). İbnü'l-İmâd da zamanının "reyhânetü'l-edebe"yi diye tanımladığı şairin üstün ilim ve sanat gücü sebebiyle "Küşâcım ilmi" şeklinde darbimesellere konu olduğunu söyler (*Şezerât*, III, 37). Küşâcım'ın eserleri, başta Serî er-Reffâ olmak üzere kendisinden sonra gelen şair ve ediplere örnek olmuştur.

Astronomi, tıp, mantık, mûsiki, şiir, inşâ, kitâbet ve hitabet sahalarında kendini kabul ettiren Küşâcım konuları ele alırken gösterdiği titizlikle tanınmıştır. Ayrıca iyi bir hattat olup bir kasidesinde ki ifadesinden çeşitli kuraat farklarını içeren bir mushaf istinsah ettiği anlaşılmaktadır (Tâhir el-Cezâirî, s. 218). Küşâcım avcılıkla da uğraşmış, bu alandaki ustalığını *el-Meşâyid ve'l-maâtîrid* adlı eserinde ortaya koymuştur.

Eserleri. 1. *Dîvân*. Küşâcım'ın şiirleri ilk defa çağdaşlarından Serî er-Reffâ tarafından derlenmiştir. Ancak Serî bu nüshaya kendilerini sirkatle suçlamak

için Hâlidîyyân'ın bazı şiirlerini de katmıştır. Divanın günümüze kadar gelen nüshaları, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah el-Hamdûnî'nin konularına göre tertip ettiği kasideleri ihtiva etmektedir. Hamdûnî, divana şairin oğlu Ebü'l-Ferrec'in rivayet ettiği bazı şiirleri de eklemiştir. İlk defa Beyrut'ta basılan eser (1313/1895) Hayriyye Muhammed Mahfûz (Bağdat 1970) ve Nebevî Abdülvâhid Şa'lân (Kahire 1997) tarafından neşredilmiştir. 2. *Edebü'n-nedîm*. Nedimlerin fazilet, ahlâk, hizmet ve görevlerinden bahseden risâle Bulak'ta (1298/1881), *Edebü'n-nüdemâ'* ve *le'â'ifü'z-zurefâ'* adıyla İskenderiye'de (1329/1911) basılmıştır. 3. *el-Meşâyid ve'l-maâtîrid*. Avcılığın faziletiyle av silâh ve gereçlerinden, tuzak çeşitlerinden, şahin ve atmaca gibi av kuşlarından, bunların yetiştirilmesi, hastalıklarının teşhis ve tedavisinden, geyik, tavşan, tilki, arslan vb. hayvanların özelliklerinden söz eden eser, avcılıkla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan bir kısım şiirler de ihtiva ettiğinden Arap edebiyatında ayrı bir önem taşımaktadır. Kitabı Muhammed Es'ad Tales yayımlamıştır (Bağdat 1954). 4. *en-Nüzeh*. Yine avcılığa dair olup *el-Meşâyid*'e göre daha muhtasar olan eser at ve doğanlar hakkındadır (Sezgin, III, 378). 5. *el-Beyzere*. Avcılıkta kullanılan yırtıcı hayvan ve kuşların hastalık ve tedavisine dairdir (Küveyt 1985). Eserin atları ve hastalıklarını anlatan bir bölümünün yazma nüshası mevcuttur (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 137). Küşâcım'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Kenzü'l-küttâb* (kâtiplerin bilmesi gerekli terimleri ihtiva eder), *Kitâbü't-Tabîh* (aşçılık sanatına dairdir), *e'l-Tardîyyât fi'l-kaşâ'id ve'l-eş'âr* (av şiirleri), *Haşâ'îşu't-tareb*, *er-Resâ'il*.

BİBLİYOGRAFYA :

Küşâcım. *Dîvân* (nşr. Nebevî Abdülvâhid Şa'lân), Kahire 1997, tür.yer.; neşredenin girişi, s. 5-56; a.mlf., *el-Meşâyid ve'l-maâtîrid* (nşr. M. Es'ad Tales), Bağdat 1954, neşredenin girişi, s. 5-15; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 206; Mes'ûdî, *Mürücû'z-zehab* (Meynard), VIII, 318, 319, 394, 396, 399, 404, 406; Se'âlibî, *Yetîmetü'd-dehr*, I, 358-360; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, XXIV, 117; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, IV, 99-100; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, I, 150, 154, 162, 163; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 37-38; Brockelmann, *GAL*, I, 85; *Suppl.*, I, 137; Sezgin, *GAS*, II, 499-500; III, 378; Tâhir el-Cezâirî, *et-Tibyân* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1412/1991, s. 218; İsrâîl Ebû Züeyb, "Kitâbü'l-Meşâyid ve'l-maâtîrid", *MMLAdm.*, XVIII/5-6 (1943), s. 210-222; Ch. Pellat, "Kuşhadjim", *EP* (İng.), V, 525.

MEHMET SAMİ BENLİ